

մեկըն ալ կը բաղձան պատկուիլ «մեկինաս» բառովը, որ «բարեբար»ին ամենէն հրապուրիչ ձեւն է: Թող ուրեմն գիտնան շարունակել այն գործը զոր կատարեց Մեկինաս եւ որ այդ վիճոյի Հոռոմայեցիին անունը Գեղեցկութեան Բարեկամի հոմանիշ դարձուց:

ԱՐՇԱԿ ՉՈՊԱՆԵԱՆ

ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴԻԿ

Ձ.

Տէր Մկրտիչ մտաւորութիւնը անհիմն չէր: Մարկոս էֆէնտի երբ կնոջմէն իմացեր էր տաներեցին այցելութիւնը եւ ուսանայ նաւթի հորատելին պատմութիւնը, փոխա՝ նակ Թագուկ հանրմին ու Սաթենիկին պէս մէկէն ի մէկ շլնալու, ընդհակառակն շատ վերապահութեամբ եւ շատ կասկածանքով մը՝ տիկ ըրեր էր Թագուկ հանրմին, եւ անոր յա՝ փըշտակութեան վրայ պաղ ջուր լեցուցեր էր, խորտակիչ, ցուրտ խօսքով մը:

— Կեցէ՛ք նայինք, իբր մ'անցնիք. օյին մը ըլլալ առոր տակը...

Հետեւեալ առաւունք երբ քահանան ներկայացաւ, Մարկոս էֆէնտի իրեն կը սպասէր հիւրասնեակը:

— Բարեւ, ո՞վ է նայինք Սաթենիկին հա՛մար գտած հարուստ մարդդ, հարցուց Տէր Մկրտիչի՛ն երբ անիկա զեռ հազիւ սնեակէն ներս մտած էր:

Այս ընդունելութիւնը, որ գրեթէ յարձակում մըն էր, անմիջապէս զգացուց իրեն թէ ի՛նչ անտրճան ճշմարիտ էին իր վախերը խա՝ղալիք խաղին նկատմամբ: Այսու հանդերձ Տէր Մկրտիչ, որ դաւի ու մեղհալարութեան մէջ սնած ու անտնցմով սրած էր իր կարողութիւնը՝ ներք, կէս ճամբէն դառալիք ըլլալով ետ դարձող մարդ չէր, մանաւանդ երբ քինախնդրութեան ու շահամարութեան կրիին մղումներուն անփեւ կը գտնուէր: Տեսակցութիւնը գրեթէ ճակատամարտ մը պիտի ըլլար, եւ սպարաւս տուեցաւ ատոր:

— Գտած մարդս չէ՛նք շնորհք մարդ է եւ ոչ թէ ո՛ր եւ Մարտիրոս Սարգսլըքեան մը, պատասխանեց խորիստ ու անբարտաւուն կերպով մը:

— Մարտիրոս ազան անշնորհք:

— Չէ՛, բայց չի կրնար բաղդատութեան զըրուիլ շարարադի Մելիքներէն իջած ազնուական եւ ուսումնական երիտասարդի մը հետ:

— Մեկի՛ք, ազնուական, ուսումնական, պատասխանեց Մարկոս էֆէնտի ձեռքի արհա՛մարհոտ ճօճումով մը, ատոնք փոր չեն կշտացներ, ատոնք պախալը չ'առներ... ասիկա նա՛յինք, ասիկա ունի՞...

Ու կերմերեան աջ ձեռքի բթմամտը ցուցամտին չփչփեց, Այս չփումը, ինչպէս յայտնի է, գրամը կը խորհրդանշանէ:

— Նիթական կացութեանը մասին արդէն տեղեկութիւններ տուած եմ Թագուկ հանրմին, ըստ տանիքցի:

Եւ միշտ աւելի տրամադիր իր թեկնածուին նիթական վիճակէն աւելի ազնուականի եւ ուսումնականի արժանիքները առաջ քնելու, աւելցուց:

— Խմաւայի Մելիքներէն, մեծ ընտանիքէ մարդ է, Մարկո՛ս էֆէնտի, եւ կատարեալ ուսմունք առած... համալսարանական մը:

— Ինձի նայէ, տէր հայր, շարունակեց կերմերեան, ես մօրուքս շարշըին մէջ ճերմկցուցած մարդ եմ, սա մեկըութիւնը, ուսումունքը, եւն. մէկ կողմ ձգէ եւ լրջօրէն իտսսինք քա՛ ի՛նչ է այդ մարդուն անունը:

— Մելիք-Ղուկաս Կորկոտեանց:

— Հարուստ է:

— Եղբա՛յր, հաշիւները բռնողը ես չեմ, միայն թէ լսած եմ որ Կորկոտեանները հարուստ ընտանիք են:

Այս անորոշ հաստատութիւնը չզօհացուց Մարկոս էֆէնտին որ իր հարցաքննութիւնը առաջ տարա՛ւ՝ առանց սակայն կարեւալ ճըշգրիտ բան մը հասկնալու Կորկոտեանցի նիթական կացութեան մասին: Այսու հանդերձ տէրութիւնը բաւական ճարպիկ գտնուեց երբ իր սարքած խաղը առաջ վարելու, եւ նոյն իսկ, իվերջոյ, կրցեր էր Մարկոս էֆէնտին հաշտեցնել Սարգսլըքեանի նշանաւորը եւ ընդունալ զազափարին հետ:

Կերմերեան, առանց տակաւին կատարելապէս համոզուելու Տ. Մկրտիչի խօսքերուն, ուղեց որ հորատէր իրենց տունը գայ անպամ

մը որպէս զի երես առ երես ականւին :

Այդ նախնական տեսակցութեանն ետքը, Մարտիրոս ազալի հետ խզումի խնդիրը պիտի նկատողութեան առնէր :

Տէր Մկրտիչ գուրս ելաւ աւելի մտաւանջ քան ի պայքարութեանն առաջ, Գանի կը մը-խորձէր իր-դաւին մէջ, այնքան կը զգար հետզհետեւ ծաղկիւք զծաւարութիւնները :

Հիմակ ա՛լ փախուստի ճամբայ չկար, Պէտք էր անպատճառ հարուստ սուսահայ հորատէր ներկայացնէր Մարկոս էֆէնտիին՝ ինչ որ ալ ըլլար հետեւանքը, Կորկոտեանց անունը զոր աւագիւրջը մէջտեղ նետած էր, բոլորովին մտացածին բան մը չէր. իրաւ այդ անու-նով ուսահայ երիտասարդ մը վերջիս ներկայացած էր Ֆրեն, Թիֆլիզի քահանայներէն մէկուն յանձնարարագրովը : Դարբասցի էր եւ ուսումնական, ու ամէն ինքզինքը քիչ չատ յարողը Դարբասցիի պէս, իշխանական ցեղէ : Ինչպէս կ'երեւայ, Տ. հայրը ծայրէ ծայր սուտ պատմութիւն մը չէր հնարած, միայն թէ պէտք զգարէր էր քիչ իր բողոքները բարեփոխելու եւ չլպպելու : Այսպէս, օրինակ հա-մար, Կորկոտեանց ամուսնութեան զետառու-թիւն չուներ բնաւ եւ յետոյ, պզտիկ ան-պատեհութիւն մը անշուշտ, հարուստ հորա-տէր մը չէր, այլ անգործ մանկավարժ մը որ հացը ձարել կը յուսար Տ. Մկրտիչ ուղղուած յանձնարարականին շնորհիւ Պոլսի կամ դա-ւառները պաշտօն մը ձեռնը ձգելով :

— Աս տղան պիտի կրնայ իս պատեղ, մի-այն թէ վարպետութեամբ գործը վարելու է, մտածեց քահանան :

Խնդիրը անշուշտ բաւական պիտի դիւրա-նարեթէ երիտասարդը հաւանէր դաւակից ըլլալ իր սարքած խողին, բայց Տ. Մկրտիչ, որ մանկավարժին նկարագիրը ճանչցած էր, կը զգար որ բացարձակապէս անկարելի էր ա-տիկա, եւ նոյն իսկ մտքէն չանցուց փորձ մը ընել այդ մասին :

Կորկոտեանց այն տիպարներէն էր որոնք ընդհանրապէս ապաւել յանկերբով կը մկրբ. տունին Կեմքերեանի տեսակէն գործի մարդոց կողմէ : այն սարօրեկներէն որոնք կը յամարեն միշտ սուրիւ ճամբէն քալելու եւ հետեւապէս իրենց ամբողջ կեանքին մէջ հա-ղիւ քանի մը քայլ կրնան ընել : Արդէն ի բնէ ուղղամիտ ու պարկեշտ, իր աւած կրթութիւնը ա՛լ աւելի մխրճած էր զինքը պարտաւորու-

թեան եւ բարոյականի աղետալից խորխորա-տին մէջ, Կանուխէն կորսնցուցած էր ծնողքը եւ անոնց թողած փոքրիկ հարստութեան շնոր-հիւ կրցեր էր իր ձեռնունիութեան եւ ճաշակին համեմատ ուսմանց պարապել առանց բռնա-կալ սազակներու կամ քնտանիքի «բարե-րարներու նուաստացուցիչ ձեռնառութեան պէտք» ունենալու : Այս պարագան նպատե-ր էր զարգացնելու իր մէջ խրոխտ ու անկախ նկարագիր մը որ երբեք իրաւախօսութեան կամ զիջողութեան տրամադրի չէր, երբ մանաւանդ խնդիրը իր դաւանած բարոյականի սկզբունք-ներուն վրայ ըլլար :

Եթէ նիւթախն վիճակը իր պարուստը ա-պահովէր մինչեւ ետքը, բնականօրէն անպա-տիժ պիտի կրնար շարունակել իր այլնակակ կեանքը, անվնաս փախուկի մը լուսապարկը յօրինելով զինքն շուրջը, Բայց զժբախտաբար հօրը ձգած ժառանգութիւնը որ արդէն մեծ քան մը չէր եւ որուն մէկ կարեւոր մասն ուլ հօրեզբայրները, գործի մէջ եկած վարպետ վաճառականներ, կրցեր էին իրենց կոկորդը անցնել, շուտ անյայտացաւ, զինքն առան-ձին ձգելով իր բարոյական սկզբունքներուն հետ :

Այն ատեն սկսաւ իրեն համար պարկեշտօ-րէն կեանքը ճարելու գերտարգլային պայքա-րը, նախ հօրեզբայրները ուղեցին օգուտ քա-ղել իրենց եղբորորդիին չքաւոր վիճակէն՝ զայն իրենց քով աշխատցնելով իրեն գրագիր եւ ջանալով մարդու կարգ մտցնել խցի գծացած սղան որ իր արտառոց վարքութեամբ կը սպառնար ընտանիքին անունը ազարտելու : Սակայն փորձը անյալով զնայց, երիտասարդ Կորկոտեանցը անուղղայ ուղղամիտ մըն էր եւ բնաւ չհաւանեցաւ ճկիւ առեւտրական խարդա-ւանանքներու առջիւ :

Հօրեզբայրները կտաւեղէին մեծ խանութ մը ունէին որուն տնտարակները պիտի բռնէր երիտասարդը, սակայն օր մը պատահեցաւ որ աշկերտի մը բացակայութեան պատճառաւ, ուղղակի գործ ունենայ յանախորդի մը հետ : Խանութին վաղեմի ծախքէն մէկն էր որ կ'ուզէր զննազան կերպաներ գնել, Կորկոտե-անց ցուցաւ նմոյշները, մարդը անոնց մէջէն ընտրեց երեք կտոր, կապոցները բե-րել տուաւ ու իրեն սովորական նաքարադ մը եւ առանց տիպողաբար պատասխանի սպա-սելու՝ հարցուց :

— Դիմացկուն եւ լաւ տեսակէ կերպամաներ են, անանկ չէ՞:

Երիտասարդը որ շաբաթ մը առաջ հօրեղբորս յետեւն էր խանութին վաճառացուցակը պատրաստած ըլլալով ամէն ապրանքներուն որպիսութիւնը տեղեկացեր էր քիչ շատ, բնական կերպով մը պատասխանեց .

— Ո՛չ պարոն, այս ապրանքները երկար տոնիս խանութը մնացած ըլլալով, մասնաւոր խոսաւ տեղ, ըստըրովին փոտած են :

Մարդը ափիբերան գրագրին երեսը նայեցաւ :

— Փոտած են . . .

— Այո՞, եւ նոյն իսկ անցած օր երբ հօրեղբորս հետ ապրանքներուն ցուցակը կը գրէինք, ճիշդ ասոնց համար ըսաւ որ կոյր մը պէտք է որ այս կերպամաները կարենանք քնել :

Վաղեմի յաճախողին շլմորումը դիմեմ վախի փոխուեցաւ : Երիտասարդին հօրեղբայրներուն ծանօթ ըլլալով, լսած էր անոնցմէ որ այդ խեղճ աղան շատ հաւատարակիւ միտք մը չուներ, բայց չէր կարծի որ կապելու աստիճան խնայ մը ըլլայ. հիմակ հետգնեմէ իրեն ուղղած խօսքերէն զոգ ելաւ ու պատշաճ դատեց երիտասարդին ու իր միջեւ եղած անջըրպետը քիչ մը աւելի լայնցնել, հետեւ հետեւ երթալով :

Նոյն միջոցին Կորկոտեանցի հօրեղբայրներէն մին մտաւ խանութ :

— Օ՛, բարեւ, պարոն Ղուկաս, դուք խօսքը յաճախողին ուղղելով, ապրանքը գնելու եւ կած էք, տեսնենք ի՞նչ ընտրեցիք :

— Ահաւասիկ հաւանքներս, պատասխանեց մարդը, ցոյց տալով երեք կապոցներուն, մէկիկ մէկիկ ձեռք առաւ ու ամէն մէկին հիւսցողական ակնարկներ ուղղեց :

— Վա՛յ անօրէն մարդ, դուք ծիծաղելով, խանութին ամենէն լաւ ապրանքները զատեր պիտի տանի :

— Բայց ձեր եղբորդին քիչ մը առաջ կ'ըսէր որ այս կերպամաները երկար տոնիս խոսաւ տեղ մնացած ըլլալով բոլորովին փրտած են :

Վաճառականը, այնչափ խաբեբայ որչափ դերասան, չընկճուեցաւ այս հարուածին տակ. հանգնադէմ քաջութիւն մը ձգեց եւ իր եղբորդին դառնալով դուրեց :

— Ա՛յ, արմար, այսօ՛ր, խեղաքա՛ն, մի-

թէ չե՞ս գիտեր որ պարոն Ղուկասը մեր խանութին ամենէն հաւատարիմ յաճախողներէն է եւ անոր պէտք չէր ըսել այդ խօսքերն, Գնա՛ շուտ տոտրակներովդ պարապէ՛. հասկցայ որ զուր յաճախողները զեւ չեմ ճանչնար ու հետեւին վարուիլ չես գիտեր :

Երիտասարդը հեռացաւ չկրնալով մեկնել թէ ինչո՞ւ հօրեղբայրը իր կերպամաներուն գէշերը խանութին հաւատարիմ ծուխերուն կը պահէ :

Ելքը վաճառականը առանձին մնաց գնորդին հետ, շացատից իրողութիւնը :

— Այս կերպամաները մեր խանութին լաւագոյն ապրանքներէն են, հետեւաբար չենք ուղեր որ պատահական գնողներու տանք, այլ կը պահենք մեր սովորական ու բարեկամ ծուխերուն . ասոր համար պատուիրեցի այս ապուշին որ երբ անծանօթ մէկը գայ ու անոնցմէ ուզէ, ըսէ իրեն որ փոտած ապրանքներ են, . . . հասկցա՞ք, պարոն Ղուկաս, հասկցա՞ք . . .

Այնչափ կաւ հասկցաւ պարոն Ղուկաս որ առանց կապոցներու գնոյն վրայ երկար բծախնդրութիւններ յարուցանելու վճարեց ու մեկնեցաւ :

— Բարեբախտաբար յաճախողը պարոն Ղուկասի պէս միամիտ մըն էր, մտածեց վաճառականը, եթէ ոչ աղէկ դոքո՞ւ պիտի տեսնէինք մեր խեղաքան եղբորդիին չիտակ չիտակ խօսքերովը :

Այսու հանգեքձ Կորկոտեանցի անհիծելի ընթացքը այնքա՛ն տարօրինակ էր որ իրեկունը երկու եղբայր խորհրդակցութենէ մը ետքը որոշեցին անմիջապէս ճամբու դնել այդ վատեղաւոր ճշմարտախօսը որ ապահովաբար վերջի վերջոյ յիմարանոցի մը մէջ պիտի լրացնէր իր ասպարէզը :

Երիտասարդն ալ, իր կողմէն, գործնական կեանքի մէջ ըբած այս ձախող սկզբնաւորութենէն յետոյ, վճնց ալիւս հրաժարել վաճառականութենէն ու դադարեցնելու ունեցաւ ուսուցչութիւնն ընդդիմելու, գործ մը ուր ոչ միայն իր սկզբունքները ամենօրեայ հարուածներու պիտի չենթարկուէին, այլ նոյնիսկ աւելի մը պիտի ունենար անոնցմով պատուաստելու ապագայ սերունդը :

Հոն ալ ասկայն դաւանութիւններ կը սպասէին խեղճ դադարաւորականին : Հոն ալ տեսաւ որ ամէն մէկ քայլին խոչընդոտներ գէմը կը ցնցուին որոնք յաճախ ոտքի հարուածներու կը փոխուէին իր սկզբունքներուն ուղղուած : Կը

տեսնէր իւր պաշտօնակից ուսուցիչները որոնք ծածկամտութեան, կեղծքերի, մեքենայութեանց, երկդիմութեան ու շողոքորթութեան օժանդակութեամբ իրար գլելով առաջ կերթան ծամածուռ ճանապարհներէ, մինչդեռ ինքն ուղիղ ճամբուն մէջ անշարժ կը մնայ երկաթեայ գնդակներու պէս իւր քայլերը կաշկանդող սկզբունքներուն շնորհիւ :

Այն ատեն կորկոտեանց՝ յուսահատ՝ ուղեց թողուլ կովկասը եւ նոր փորձ մը ընել Պոլսոյ մէջ շարունակելու ուղիղ ու պարկեշտ մարդու կեանքը : Միամիտ ու լաւատես հաւատք մը ունէր մարդերու մասին եւ կը կարծէր թէ իւր միջավայրին ապականութիւնը մասնական պարագայ մընք է եւ թէ ամէն տեղ հարկաւորապէս նոյնը պիտի չըլլար : Պոլսոյ մէջ ո՛ր եւ է ծանօթ չունէր . հոն հասած էր զրպանը Տ. Մկրտիչի ուղղուած յանձնարարականով մը միտայն եւ ուղղակի ներկայացած էր քահանային որուն պարզած էր իւր կրած դաճնութիւնները եւ այն յոյսերը որոնցմով ուժովցած կուգար Պոլիս :

Տ. Մկրտիչ հետաքրքիր մտիկ ըրեր էր եւ իրտաաւրոյին՝ բռնկի մը պէս որ բացառիկ մտազարի մը նորօրինակ ու չափեկան մեղմութիւնը կը տեսնէ : Անոչ խօսքերով պարուէր էր չի գինքը եւ խոստացեր էր ձեռքէն եկածն ընել իւր բազմաթիւ համեմատ պաշտօնի մը գլուխելու համար :

— Ի՛նչ մը խենթուկ, բայց աղէկ տղայ մը կ'երեւայ կոր. մտածեր էր՝ երիտասարդը ճամբայ գնելէ հտքը :

Այս առաջին տեսակցութենէն յետոյ՝ կովկասցին ալ գրեթէ շարաթը երեք անգամ կանոնադրապէս կը հանդիպէր քահանային տունը իմանալու համար թէ գործի մասին յոյս մը կա՞ր :

Հիմակ որ ընթերցողները ճանչցան կորկոտեանը, անշուշտ համակարծիքն են կերպրեանինց տանիերեցին որ կը մտածէր թէ անօղոտ էր անոր մեղակցութեամբ իւր մեքենայութիւնը յաջողցնելու ջանալ :

— Այդ տղէն օգուտ քաղելու միակ միջոցն է զինքն ալ խաբել . վճռեց Տ. Մկրտիչ ուրոյապէս :

Հետեւեալ ատուուն իսկ երիտասարդը իր սովորութեան համեմատ եկաւ լուր փնտռելու :

— Բարեւ եկար, տղա՛ս, գոչեց քահանան իւր պաշտպանեալին, աղէկ լուրեր ունի՞մ քեզի հաղորդելու :

ԵՐՈՒԱՆԻ ՕՅՆԱՆ,

(Շառուակիլի)

ԱՊՏԻԼ ՀԱՄԻՏ Բ.

(Շառ. եւ վերջ)

Ինչ ալ ըսեն Օսմանցիները մեծ մասամբ զբուռար է հաւատալ թէ Ապտիւլ-Համիտ, իր Եւսուֆ-Իզդէտիին հօրեղբորդուցն պէս (1), կ'աւել թուրք ժողովուրդը : Բայց, իւր հպատակներէն վախնալով ու ժողովրդականութիւն ձեռք ձգել ջանալով հանդերձ, Սուլթանը անոնց նկատմամբ անտարբերութիւն ու արհամարհանք կը տածէ, իւր ժողովուրդը կը նկատէ իրեն աւարդ հօտ մը զոր անողորմաբար կը ստանկցնէ, եւ որուն, ինչպէս ասական առեւծը, շատ պատիւ կ'ընէ զայն ուսել հանելով : Օր մը, շատ զարմացանք տեսնելով Ամէտ Միխտատ Էֆէնտին — արժանիք ունեցող զրադէտ մը որ Սուլթանին կաշառք ընդունելու յանձնարքը գործեց, — որ այդ մասին իր տերօջը ունեցած կարծիքը կը յայտնէր, ըսելով թէ՝ «Թուրքիան անարժան է այդպիսի վեհապետի մը, թէ ամէն անոնք որ այդ մեծ իշխանին վրայ գէշ կը խօսին, հայրենիքի թշնամիներ, ապերախտներ, կոյրեր են, թէ Ապտիւլ-Համիտ պէ՛տք էր որ աշխարհիս ամենէն մեծ ազգին վրայ թաղաւորէր», եւն. Այսպէս երկայն ատեն ճառեց, եւ կայսերական խնկարկուն այդ գործին մէջ ցոյց կուտար անեւելոյթ համուզում մը, որ մեղ կը դաւարճանէր, մինչդեռ այս գաւեռատեան ճառին երբորդ ունկնդիրը, Եւսուֆ Զիա փաշա էլ-Պալիտի, գլխու յար.

(1) Ապտիւլ-Վիզիլի անդրանիկ որդին, գրող, մոլեռանդ, առաստէր իշխան մը, որ կ'աւել թուրք ժողովուրդը՝ զայն պատառնալու համար կ'աւել իւր հօր տիտուր վախճանին :